

Lausunto - Koulutuspoliittinen selonteko – VNS 1/2021 vp

Koulutuspoliittisen selonteon keskeiset tavoitteet koskevat yhtäältä koulutus- ja osaamistason nostoa sekä toisaalta yhteiskunnallisen yhdenvertaisuuden toteutumista koulutuksessa ja koulutuksen avulla. Keskityn seuraavassa koulutustasoa koskevan tavoitteen ja sen saavuttamiseksi tarvittavien keinojen tarkasteluun. Lopuksi käsitelen lyhyesti tarveperusteisen rahoituksen vakiinnuttamista perusopetuksessa ja toisen asteen koulutuksessa.

Koulutustaso

Selonteko asettaa tavoitteeksi, että jokainen nuori suorittaa toisen asteen tutkinnon ja vähintään 50 % ikäluokasta korkea-asteen tutkinnon.

Koko ikäluokan tulee saavuttaa toisen asteen tutkinto ja katsoo, että oppivelvollisuuden pidentyminen tulee auttamaan tavoitteen saavuttamisessa. SOSTE viittaa kuitenkin lausuntoonsa hallituksen esityksestä oppivelvollisuuden pidentämisestä ja toteaa, että oppivelvollisuuden päättymisen 18-vuotiaana tarkoittaa, että valtaosa ikäluokasta ei suorita toisen asteen tutkintoa oppivelvollisuuden puitteissa, mikä rajoittaa pidennyksen vaikuttavuutta. Uudistuksen vaikutuksia onkin seurattava tiiviisti ja tarvittaessa harkittava oppivelvollisuuden pidentämistä edelleen niin, että velvollisuus päättyisi pääosalla ikäluokasta toisen asteen tutkinnon suorittamiseen.

Ajankohtaisemmin poliittisia ratkaisuja vaativat toimet korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden määrän nostamiseksi.

Koulutustason noston tavoitteenasettelun osalta selonteko ei tunnista tarvittavien politiikkatoimien pitkää vaikutusviivettä, mikä näkyy sekä tavoitteenasettelun aikataulun liian lyhyessä aikajänteessä että tavoitteen kannalta riittävien politiikkatoimien puutteessa.

Tavoitteenasettelu

Korkeakouluvisiosta ja hallitusohjelmasta periytyy tavoite, että 50 % 25–34-vuotiaista on vuonna 2030 suorittanut korkea-asteen tutkinnon. Kyseinen kohderyhmä koostuu ikäluokista, jotka pääosin päättävät toisen asteen koulutuksen 19-vuotiaina vuosina 2015–2024. Elettäessä vuotta 2021 on selvää, että valtaosin tavoitteen saavuttamisen

SOSTE

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry
SOSTE Finlands social och hälsa rf
SOSTE Finnish Society for Social and Health

www.soste.fi

kannalta ratkaisevat koulutustarjontaa koskevat päätökset on tehty jo vuosia sitten, päätettäessä vuosien 2015–2020 koulutustarjonnasta. Jos vastaava tavoite asetettaisiin vuodelle 2040, ratkaisevat koulutustarjonnan vuodet olisivat 2025–2034. Poliittikkatoimien pitkän vaikutusviiveen takia 20 vuoden päähän asettava tavoitekin vaatii lähes välittömiä toimia koulutustarjonnan laajentamiseksi.

Selonteon tulisikin asettaa konkreettisempia tavoitteita pidemmälle kuin korkeakouluvision tavoitevuoteen 2030. Nyt asetettu tavoitetilä ”kohti 2040-lukua” on selonteossa sama kuin vuodelle 2030 aiemmin asetettu tavoite, mikä synnyttää kuvan, että tavoitteena ei olisi koulutustason nousun jatkuminen vuoden 2030 jälkeen. Selonteko tunnistaa myöhemmin, että ”pidemmällä aikavälillä on odotettavissa, että korkeakoulutettujen tarve edelleen kasvaa”, mutta tietoisuus ei heijastu riittävällä tavalla tavoitteenasetteluun.

Vuoteen 2030 asetettu koulutustasotavoite on syytä ymmärtää kompromissina, joka huomioi työelämän ja yhteiskunnan tarpeiden rinnalla edellytykset koulutustason nopeaan nostamiseen. Jo nykyisten ennakointitietojen perusteella 2017-2035 avautuvista uusista työpaikoista 70 % vaatii korkea-asteen koulutusta ja poistuman korvaamiseksi avautuvista työpaikoista sitä vaatii 54 %. Näiden lukujen valossa on selvää, että jos 50 prosentin tavoittaminen vuoteen 2030 mennessä ei olisi niin haastavaa, ellei täysin mahdotonta, tavoite olisi ollut syytä asettaa nykyistä korkeammaksi.

Korkea-asteen koulutusta vaativien työpaikkojen osuus uusista työpaikoista viittaa siihen, että viimeistään vuonna 2040 tavoitteen tulisi olla, että 70 % nuorista aikuisista (25-34 v) on suorittanut korkea-asteen tutkinnon. Tämä olisi perusteltua paitsi jo 2030-luvulle ennakoidun työvoimatarpeen, myös kansainvälisen vertailun perusteella. On syytä korostaa, että 70 % tavoite ei ole laajemmassa tarkastelussa erityisen kunnianhimoinen tai nopea. Jos se saavutettaisiin vuonna 2040, korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden nuorten aikuisten osuus nousisi Suomessa 70 % tasolle yli neljännesvuosisata Etelä-Korean jälkeen.

On huomattava, että monet julkisen sektorin sosiaali- ja terveydenhuollon ammatit kärsivät krooniseksi tai lähes krooniseksi muodostuneesta osaajapulasta. Erityisesti lääkäri-, sairaanhoitaja- sekä sosiaalityöntekijäkoulutusta olisi tarpeen lisätä työvoimatarpeen täyttämiseksi. Vastaavasti varhaiskasvatuksen uudistus edellyttää, että lastentarhanopettajakoulutusta laajennetaan yhä. Lainkaan vähemmän tärkeää ei kuitenkaan ole laajentaa korkea-asteen koulutusta yksityisten sektorin pääosin työllistämällä koulutusaloilla, kuten kaupan alalla tai teknillistieteellisellä alalla.

Koulutustasotavoitteen saavuttaminen

Korkeakoulutuksen aloittamisen taso on tällä hetkellä alle tason, jota edellytettäisiin 50 % tavoitteen saavuttamiseen edes vuoteen 2040 mennessä. Suomalaisten aloittamisaste korkeakoulutuksessa oli 2019 50,2 % ja alle 25-vuotiaana aloittamisaste 46,1 %. Kun huomioidaan koulutuksen keskeyttäminen, 50 % osuuden saavuttaminen valmistuneiden määrässä edellyttäisi selvästi 50 % ylittävää aloittamisen tasoa.

Realistisella läpäisyasteella voidaan arvioida, että suomalaisten alle 25-vuotiaiden aloittamisasteen tulisi olla yli 60 %, jotta 50 % osuus valmistuneista voidaan saavuttaa. Todennäköisemmin osuuden pitäisi olla korkeampi, jotta 34 ikävuoteen mennessä saavutettava korkeampi koulutustaso kompensoi sen, että merkittäväällä osalla opinnot ovat vielä kesken 25 vuoden iässä.

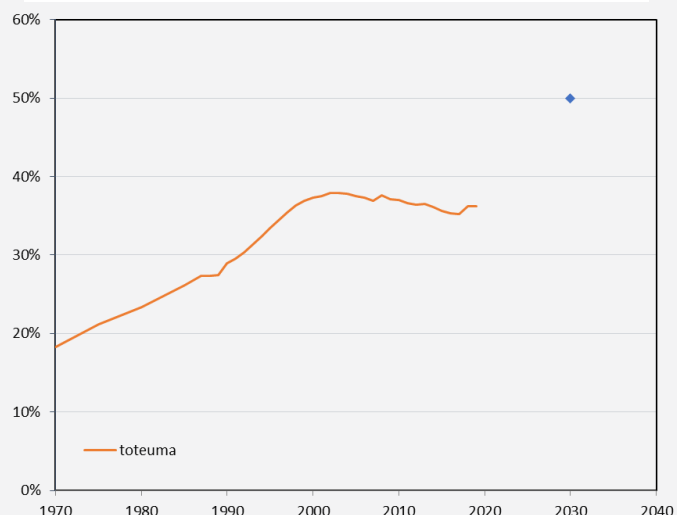
Politiikkatoimien pitkän vaikutusviiveen takia on myös selvää, että korkeakouluvisiossa vuodelle 2030 asetettua koulutustasotavoitetta ei tulla saavuttamaan.

Kun tavoitteena on, että 50 % nuorista on suorittanut korkea-asteen tutkinnon 2030, nykytaso on 36,3 %. Käytännössä osuus siis tulisi puolitoistakertaistaa, mikä

tarkoittaa, että myös korkeakoulutuksen aloittaneiden osuuden vuoden 2030 25–34-vuotiaista (1996–2005 syntyneet) tulisi olla 1,5-kertainen verrattuna 2020 samaan ikäryhmään (1986–1995 syntyneet). Tämän mittaluokan koulutustarjonnan lisäys olisi riittänyt tavoitteen saavuttamiseen, jos se olisi toteutettu jo 2015. Koska 2015–2020 korkeakoulutuksen aloittaneiden määrä on ollut tavoitteeseen nähden aivan liian pieni, 2021 jälkeen aloittajamäärän nousun pitäisi olla vastaavasti suurempi.

Koska nykykoulutusmäärät eivät riitä 50 % tason saavuttamiseen edes pitkällä tähtäimellä, ne ovat täysin riittämättömiä saman tavoitteen saavuttamiseen 2030. Jos 2020 aloittajataso vakiintuu, korkeasti koulutettujen osuus voi nousta yli 40 prosentin 2030 mennessä. 45 prosenttia ylittävä taso näyttää tämän hetken tietojen perusteella mahdottomalta saavuttaa.

Korkeasti koulutetut 25–34-vuotiaat
Koulutustasotavoite 2030 ja kehitys 1970–2019

Koko väestön koulutustaso

On myös syytä todeta, että nuorten koulutustasoa koskeva tavoite on luonteeltaan välineellinen, varsinaisen tavoitteen koskiessa työvoiman koulutustason nostoa. Nuorten merkitys tavoitteenasettelussa seuraa siitä, että työikäisen väestön koulutustason muutos syntyy työmarkkinoilta poistuvien vanhojen ikäryhmien ja niille tulevien nuorten ikäryhmien välisestä koulutustasoerosta. Kun työmarkkinoille tulevat ovat koulutetumpia kuin poistuvat, koulutustaso nousee.

Suomi on tulossa historiallisesti ja globaalisti poikkeukselliseen tilanteeseen, jossa työikäisten koulutustason nousu on käytännössä pysähtymässä. Vuodesta 2016 saakka korkeasti koulutettujen osuus 55–64-vuotiaista on ollut suurempi kuin osuus 25–34-vuotiaista. Siinä, missä korkeasti koulutettujen työikäisten määrä kasvoi 1990-luvulla yli 20 000 hengellä vuodessa, nyt lisäys on joiain tuhansia.

Kansainvälisessä vertailussa koulutustason nousun pysähtyminen näkyi aluksi nuorten sijoituksen heikkenemisenä. Tilanteen kypsyessä myös sijoitus työikäisten vertailussa on nyt heikkenemässä ja heikentyminen tulee jatkumaan pitkään. Vaikka edellä esitetty kunnianhimoinen nuorten 70 % koulutustasotavoite toteutuisi, Suomi ei tule kansainvälisessä vertailussa olemaan koulutetuimpien kansakuntien joukossa vähintään 20, todennäköisemmin yli 30 vuoteen.

Vuosituhanen vaihteessa vallinnut tilanne, jossa suomalaiset kuuluvat maailman koulutetuimpien kansojen joukkoon, on menetetty vähintään sukupolven ajaksi.

Yhdenvertaisuus ja rahoitus

On syytä tervehtiä ilolla yhteiskunnallisen tasa-arvon monien ulottuvuuksien näkymistä koulutuspoliittisessa selonteossa. Selonteko tunnistaa pääosin hyvin tasa-arvon eri ulottuvuudet niin koulutukseen pääsyssä ja siihen osallistumisessa kuin myös koulutuksen lopputuloksissa, kuten oppimistuloksissa.

Tarveperusteisen rahoituksen vakiinnuttaminen esi- ja perusopetuksen sekä varhaiskasvatuksen rahoituksessa on erittäin tervetullutta. Valitettavasti osaan tarveperusteisesta rahoituksesta viitataan selonteossa positiivisena erityiskohteluna. Tältä osin terminologiaa olisi syytä selkeyttää.

Kuntien valtionosuusjärjestelmä, PD-politiikka ja perustettavien hyvinvointialueiden rahoitusmalli ovat versioita samasta perusmallista. Niiden kaikkien normatiivisena lähtökohtana on rahoitusperiaatteen mukaisesti julkisyhteisölle lailla osoitetun tehtävän toteuttamisen turvaaminen. Ne kaikki tunnistavat, että lailla osoitetun tehtävän täyttämisen vaatimat resurssit riippuvat väestörakenteesta ja muista olosuhdetekijöistä sekä yrittävät mitoittaa tehtävän hoitamiseksi käytössä olevat resurssit näiden tekijöiden mukaan.

SOSTE

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry
SOSTE Finlands social och hälsa rf
SOSTE Finnish Society for Social and Health

www.soste.fi

Kriteerien tavoitteena ei ole kohdella samassa tilanteessa olevia eri tavalla tosiasiallisen yhdenvertaisuuden edistämiseksi – niiden tavoitteena on varmistaa, että rahoitetuilla julkisilla palveluilla on oikein mitoitettut resurssit tarjota samassa tilanteessa, mutta eri olosuhteissa, oleville ihmisille sama kohtelu.

Käsitteellisen selkeyden vuoksi myös koulutussektorin lainsäädännössä sekä virallisiasiakirjoissa olisi omaksuttava sosiaali- ja terveydenhuollossa vakiintunut terminologia ja viitata koulutuksen kustannuksiin vaikuttaviin toimintaympäristöindikaattoreihin käsitteellä *palvelutarvetekijä*.